

Foto: Anda van Riet

ALLEMAAL TALENT VOOR TAAL

Taalbewustzijn in de praktijk

Meer aandacht voor taalbewustzijn vormt een belangrijk uitgangspunt in de conceptkerndoelen voor het nieuwe curriculum moderne vreemde talen. Op Thorbecke Scholengemeenschap in Zwolle wordt hier al enkele jaren concreet invulling aan gegeven met een programma vanaf vwo 1.

WILLEM SNIEDER

Gedreven door enthousiasme ontwikkelde ik, samen met een collega die het vak Wetenschap geeft, een lessenserie taalbewustzijn. Vwo-leerlingen volgen dit vak op onze school. Taalwetenschap valt hier natuurlijk ook onder; in het verleden lag de nadruk op onze school echter sterk op de natuurwetenschappen, met bijvoorbeeld onderzoekjes naar bloed en afweer of cryptologie. De leerlingen krijgen in de eerste drie leerjaren tijdens projectdagen een aantal keer per jaar de keuze uit verschillende projecten die alle in het teken staan van wetenschappelijk onderzoek. Zo worden ze optimaal voorbereid op het maken van een profielwerkstuk en een

eventuele wetenschappelijke vervolgopleiding. In klas 1 wordt begonnen met de vraag wat wetenschap is. Vervolgens leren zij hoe ze een goede onderzoeksvraag kunnen opstellen en waarom betrouwbaarheid in de wetenschap zo belangrijk is. Verder krijgen de leerlingen oefening in praktische vaardigheden als het maken van een diagram of grafiek in Excel. Een map die hun hele schoolcarrière meegaat, bevat de neerslag van hun wetenschappelijke vingeroefeningen.

De lessenserie taalbewustzijn vormt binnen deze projectstructuur een van de projecten. Het talenproject beslaat drie projectdagen (zie kader 1 voor een overzicht). De leerlingen maken op een speelse manier kennis met talen in het algemeen, de Romaanse en

Germaanse taalfamilies in het bijzonder, en ook met dialecten. Ze leren zelfs een nieuwe taal: Spaans, Fries of Zweeds. Het doel is om leerlingen te laten inzien dat talen leren leuk en gemakkelijk is als ze voortbouwen op hun bestaande talenkennis en patronen leren doorzien. Daarnaast is het doel begrip en belangstelling te kweken voor de rijkdom aan talen en dialecten die leerlingen en hun naasten spreken, en zo hun taalbewustzijn te vergroten. Het zou helemaal mooi zijn als de leerlingen met de aangereikte handvatten meer plezier en vaardigheid krijgen bij het leren van een nieuwe taal.

Talen en patronen

De lessen worden verzorgd door de mentoren, bijgestaan

door de vakdocenten talen. Het lesmateriaal komt met een correctiemodel en is toegankelijk voor elke docent. We beginnen onze talendriedaagse doorgaans met een bespiegeling op taal: wat is taal eigenlijk? Dit jaar hadden we als gastspreker een student taalkunde uit Groningen die uiteenzette dat taal bestaat uit klanken en letters die niet altijd tot dezelfde betekenis en uitspraak leiden, denk aan het verschil tussen het Engelse *kind* en het Nederlandse *kind*. Hij legde ook uit dat toonverschil de betekenis van een woord kan veranderen. Dit illustreerde hij met het Chinese woordje *ma*, dat door een andere toon telkens iets anders betekent. Een paar leerlingen bleken grappig genoeg al wat Chinees te hebben geleerd op de basisschool en herkenden dit voorbeeld. Verder onder-

Dag 1 – Talen en patronen	<ul style="list-style-type: none"> • Lezing taalkundige • Inleiding en verdieping talen, taalfamilies en dialecten • Leren nieuwe taal als verwerking
Dag 2 – Interview talen en dialecten	<ul style="list-style-type: none"> • Uitleg interviewopdracht • Interviews afnemen, uitwerken en presenteren
Dag 3 – Taalkundige excursie	<ul style="list-style-type: none"> • Excursie taalkundige instelling • Taalkundige speurtocht

Kader 1. Projectdagen taalbewustzijn

TAAL										
jeden	dwa	trzy	cztery	pięć	sześć	siedem	osiem	dziewięć	dziesięć	
unu	doi	trei	patru	cinci	şase	şapte	opt	nouă	zece	
jedna	dva	tři	čtyři	pět	šest	sedm	osm	devět	deset	
een	twee	drie	vier	vijf	zes	zeven	acht	negen	tien	
yek	do	se	chahar	panj	shesh	haft	hasht	noh	dah	
uno	dos	tres	cuatro	cinco	seis	siete	ocho	nueve	diez	
yek	du	sê	çar	pênc	şeş	heft	heşt	neh	deh	
at	akat	sen	tor	mek	zhinda	fekh	ori	qazat	thi	
eins	zwei	drei	vier	fünf	sechs	sieben	acht	neun	zehn	
aik	dou	teen	chaar	paanch	chhay	saat	aath	nau	dus	
wa'	cha'	wej	loS	vagh	jav	Soch	chorgh	Hut	wa'maH	
one	two	three	four	five	six	seven	eight	nine	ten	
un	deux	trois	quatre	cinq	six	sept	huit	neuf	dix	
jedan	dva	tri	četiri	pet	šest	sedam	osam	devet	deset	

Maak in tweetallen deze opdracht. Schrijf voor elke rij op welke taal jullie denken dat het is. Kies uit: Frans, Urdu, Perzisch, Duits, Engels, Pools, Spaans, Dothraki, Tsjechisch, Klingon, Koerdisch, Kroatisch, Nederlands en Roemeens.

Kader 2. Voorbeeldopdracht

streepte hij het belang van grammatica als structurelement en voor duidelijke communicatie. Zo bepaalt in het Nederlands de zinsvolgorde de betekenis:

De man bijt de hond heeft een andere betekenis dan *De hond bijt de man*, en het verkeerd vervoegde *Mij kopen twee fiets* is moeilijk te begrijpen.

Of het begrip hiervan de leerlingen meteen aanmoedigde tot het vrolijker leren van Duitse naamvallen of Franse werkwoordstijden valt te betwijfelen. Wel vonden de leerlingen het leuk om een jonge deskundige voor de klas te zien en kwamen er veel vragen. De afgelopen jaren hebben onder anderen een medewerker van een uitgeverij, een wetenschappelijk medewerker Fries en een docent Nederlands een inleiding verzorgd. Uiteenlopende onderwerpen als taalverwerving, fonologie, sociolinguïstiek, psycholinguïstiek, leenwoorden, straattaal en etymologie passeerden de revue.

Op deze taalkundige inleiding wordt vervolgens voortgebouwd. Aan bod komen onder meer het aantal talen in de wereld (en de fluctuaties daarin), de tien meest gesproken talen, verschillende alfabetten, het

verschil tussen taal en dialect en de overeenkomsten tussen talen binnen dezelfde taalfamilie. Dit jaar stelde een leerling bijvoorbeeld de vraag waarom het Fries wel een officiële taal is geworden en het Nedersaksisch niet. De talen die bij de bespreking aan bod komen, worden zowel via geschreven als via gesproken fragmenten aangeboden. Er wordt toegewerkt naar de taalfamilies die bij ons op school zijn vertegenwoordigd: de Germaanse en Romaanse. Leerlingen zijn enthousiast bezig woorden en zinnen van dezelfde families bijeen te puzzelen en blijken meer verstand te hebben van de kunsttalen Dothraki en Klingon dan wij. Zie kader 2 en 3 voor voorbeelden van opdrachten.

Nu ze na de nodige oefening hebben vastgesteld dat er overeenkomsten zijn tussen talen, kunnen de leerlingen hun inzichten gaan toepassen bij het leren van een nieuwe taal. Ze hebben de keuze uit Spaans, Fries en Zweeds, talen die door de docenten min of meer worden beheerst. De boodschap is dan ook: *imperfectionisme mag!* Door de Nederlandse vertaling van het kinderboek *The Gruffalo* van Julia Donaldson te vergelijken met de

Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Overig
Jeden				
Jedna				
Jedan				
Taalfamilie: Slavisch	Taalfamilie:	Taalfamilie:	Taalfamilie:	

Talen lijken soms op elkaar. Dan kan het zijn dat ze tot dezelfde taalfamilie behoren. Verdeel de talen van de vorige opdracht (kader 2) in vier groepen die bij dezelfde familie horen. Schrijf steeds het woord voor het getal 1 op in de kolom eronder. Schrijf helemaal onderaan de naam van de taalfamilie waar die talen bij horen. De eerste krijg je al cadeau. Er blijven twee talen over die nergens op lijken. Kies voor de taalfamilies uit: Germaans, Romaans, Slavisch en Indo-Iraans.

Kader 3. Voorbeeldopdracht

Spaanse *El Grúfalo*, de Zweedse *Gruffalon* en de Friese *De Gruffalo*, komen de leerlingen erachter dat ze al veel weten van deze talen. Leerlingen zoomen daarbij in op lexicale overeenkomsten: *bos–bosque*, *eten–äta* of *zag–seach*. Vervolgens worden enkele grammaticale patronen inductief aangeboden: wat valt bijvoorbeeld op aan het Spaanse *vas* ('jij gaat') of *quiero* ('ik wil')? Leerlingen zien dan al snel dat het persoonlijk voornaamwoord in de werkwoordsvorm gelegen is. Of het Zweedse *musen* ('de muis') en *klimatet* ('het klimaat')? Het bepaalde lidwoord kan dus ook achter aan het zelfstandig naamwoord vastzitten. En in het Fries begint een voltooid deelwoord niet per se met *ge-* of *be-*: *heard* ('gehoord') en *bakt* ('gebakken'). Als meesterproef beantwoorden de leerlingen vragen over een eenvoudige tekst over Rafael Nadal, Pippi Langkous of de Oldehove (zie kader 4), en dat gaat hen over het algemeen prima af. Conclusie: ze zijn op weg een nieuwe taal te begrijpen.

Interviews

Op dag twee staat meertaligheid centraal en vormt zich een staalkaart van de talen en dialecten die bij ons op

Hårfärg	Orange/röd
Hemland	Sverige
Nationalitet	Svensk
Magiska krafter	Onaturligt stark, viss osårbarhet

Vragen

1. Wat is het Zweedse woord voor *haarkleur*?
2. Noem een magische kracht van Pippi.

Kader 4. Opdracht bij een Zweedse tekst over Pippi Langkous

school en daaromheen worden gesproken. Hiertoe maken de leerlingen eerst een taalportret dat ze onderling vergelijken. Met kleuren geven ze in een poppetje aan welke talen en dialecten ze spreken en wat dat voor hen betekent; de belangrijkste taal kleuren ze natuurlijk in de hartstreek. Vervolgens nemen zij in groepjes interviews van elkaar, leerlingen uit een andere klas en enkele familieleden af. De interviews beogen de talen en dialecten die op en rondom onze school worden gesproken in kaart te brengen. Ook stellen de leerlingen een lijst op van tien eenvoudige woorden en zinnen van een van de talen of dialecten die ze tegenkomen. En passant oefenen de leerlingen interviewtechnieken na een beknopte theoretische inleiding; hierbij wisselen ze gesloten en open vragen af. De vragen mogen de leerlingen zelf bedenken en worden op bruikbaarheid beoordeeld door de docent. Het de bedoeling om minimaal tien personen te interviewen verdeeld over twee generaties. De interviews worden opgenomen en deels uitgeschreven.

Iedere keer verrast de rijkdom en de diversiteit, variërend van Pools tot Platelburgs en van Arabisch tot Armeens. Wat ook opvalt is de aanvankelijke schroom bij het uitkomen voor het spreken van een dialect thuis of het hebben van een accent, een schroom die vaak overslaat naar trots. De leerlingen voelen zich kennelijk aangemoedigd door de positieve reacties van hun medeleerlingen en hun docenten. En daar is het ons precies om te doen: je mag trots zijn op de taal die je spreekt, en met een accent is niks mis. De leerlingen presenteren hun bevindingen in de klas. Zo ontstaat een beeld van de talen en dialecten die op onze school gesproken worden. We maken eigenlijk nooit mee dat er schamper wordt gedaan over een bepaalde taal of dialect. Eerder is er oprechte belangstelling en worden talloze vragen gesteld. Het publiek wordt bij de presentaties ook uitgedaagd om de genoemde tien handige woorden en zinnen van een thuisgesproken taal of dialect uit te spreken, wat aanleiding kan geven tot hilariteit – zo vinden de meesten onder ons het Somalisch een hele uitdaging.

Lezing door taalkundige Pieter Duijff (2023). Foto: Niels Westra (Leeuwarder Courant)

Excursie

De talendriedaagse sluiten we in het centrum van Leeuwarden af met een excursie naar het Fries historisch en letterkundig centrum Tresoar. Hier biedt het Friese onderzoeksinstituut Fryske Akademy onze leerlingen een interessante mix van Friese taal, cultuur en meertaligheid. De coördinatrice van het programma verzorgt het plenaire gedeelte; haar deels in het Frysk vertelde verhaal geeft een overzicht van de veelheid aan talen en dialecten die in Nederland worden gesproken. Ze laat daarvan ook audiofragmenten horen, waarna de leerlingen moeten aangeven welke taal of welk dialect het betreft – best een uitdaging. Vervolgens gaan de leerlingen in carrouselvorm een aantal workshops volgen. Zo leren ze over de schoonheid van meertaligheid, verschillende Friese en Nedersaksische dialecten en overeenkomsten binnen de Germaanse taalfamilie. De Friese taalkundige Pieter Duijff gooit het over de etymologische boeg en verklaart het ontstaan van de naam Zwolle uit *Suella*, wat enkele leerlingen trouwens meteen al doorhadden.

Ook brengen de brugklassers een bezoek aan het Friese archief, waar ze niet alleen een stukje Oudfries (minstens zo oud als Oudnederlands!) onder ogen krijgen, maar ook de huwelijksakte van Rembrandt van Rijn en Saskia Uylenburgh. Na de lunch volgt nog een speurtocht door Leeuwarden, waarbij zo veel mogelijk talen moeten worden gefotografeerd in de publieke ruimte. Het gaat er fanatiek aan toe, terwijl de leerlingen langs raamgedichten, over Friese poëzie en langs het geboortehuis van Slauerhoff rennen.

Vervolg

In het derde leerjaar bieden we op Thorbecke nog een workshop aan die in het teken staat van kennis, toepassing en nut van moderne vreemde talen. In havo/vwo 4 ruimen de docenten Frans extra tijd in voor taalkundige onderwerpen die variëren van fonetiek tot *Verlan* (Franse straattaal waarbij woorden en lettergrepen worden omgedraaid). Leerlingen blijken vaak meer met talen in de weer te zijn dan in de les opvalt; met name het gebruik van gratis taalapps als Duolingo is populair. Meer in het algemeen komen bewust en onbewust aspecten van taalbewustzijn aan bod in de vaklessen moderne vreemde talen en Nederlands, zij het dat de ene collega er meer affiniteit mee heeft dan de andere. Zo wijs ik leerlingen bij herhaling op de overeenkomsten tussen het Frans en het Engels, en dat ze daar hun voordeel mee kunnen doen op het centraal examen, een argument dat nog weleens indruk wil maken.

De talendriedaagse wordt door de meeste leerlingen met plezier gevolgd. Het imperfectionistische puzzelen en met name het leren van een nieuwe taal vinden ze leuk. Ook zijn de leerlingen verrast door de hoeveelheid talen en dialecten die door klasgenoten en omgeving worden gesproken. Idealiter zou er in elk leerjaar door elke talendocent systematisch aandacht aan taalbewustzijn moeten worden besteed. Zo ver is het nog niet. Toch kunnen we op onze school inmiddels bogen op een bescheiden taalbewuste traditie en zien we de invoering van het nieuwe vreemdetalencurriculum met vertrouwen tegemoet. We zien het als een kans om de taalvaardigheid te verbeteren, de interesse voor talen te stimuleren en het talenonderwijs meer diepgang te geven. ■